

Statisztikai Szemle

Közzététel: 2024. május 15.

A tanulmány címe:

Pál Flóris statisztikai főtanácsos élete és tevékenysége

Szerző:

HORVÁTH FERENC

az Informatikai és Hírközlési Minisztérium nyugalmazott főosztályvezetője

E-mail: ferenc.horvath12@t-online.hu

DOI: <https://doi.org/10.20311/stat2024.05.hu0442>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) *Statisztikai Szemle* c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

1. A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
2. A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
3. A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
4. A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
5. A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
6. A 3. a)–c) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:
„*Forrás: Statisztikai Szemle* c. folyóirat 102. évfolyam 5. számában megjelent, **Horváth Ferenc** által írt, **Pál Flóris statisztikai főtanácsos élete és tevékenysége** című tanulmány (link csatolása)”
7. A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem feltétlenül esnek egybe a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Horváth Ferenc

Pál Flóris statisztikai főtanácsos élete és tevékenysége

Statistical Chief Councillor Flóris Pál's Life and Work

Horváth Ferenc, az Informatikai és Hírközlési Minisztérium nyugalmazott főosztályvezetője
E-mail: ferenc.horvath12@t-online.hu

A tanulmány az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatalnál először díjnokként alkalmazott Pál Flóris több mint 40 éves szakmai munkáját és vele párhuzamosan életének fordulópontjait mutatja be, sok levéltári dokumentum felhasználásával. A gimnáziumi érettségét követően Pál Flóris jogi tanulmányokat folytatott, és részt vett a boszniai okkupációban. A hivatal vezetőinek bizalmát kiérdemelve hosszú éveken keresztül irodaigazgatói beosztásban, a kezelési, gazdasági és pénzügyi terület gondos és pontos szervezésével és vezetésével segítette a KSH statisztikai tevékenységének zavartalan fejlődését. Részt vett több országos népszámlálás lebonyolításában és kiértékelésében, valamint néhány hivatali vezetője több publikációjának szerkesztésében. Legfontosabb munkája 1886–1918 között a tiszti cím- és névtár évenként megjelenő, összesen 33 kötetének szerkesztése volt. Pályafutása során a számtiszti, a főtiszti, a tanácsosi és a főtanácsosi kinevezések után már nyugdíjba vonult, amikor kormányfőtanácsossá nevezték ki. Élete során hat kitüntetés érdemelt ki közéleti és szakmai munkájáért.

Tárgyszavak: intézménytörténet, statisztikatörténet, tiszti cím- és névtár

This essay presents Flóris Pál's more than 40-year-long professional career parallel with the turning-points of his life using many contemporary documents of archives. After maturity he studied law and fought in the occupation of Bosnia. Also during this period he worked at the National Royal Statistical Office as a daily paid junior clerk. Owing to his efforts, from this position he became the head clerk in the area of economy, finance and management. He helped the undisturbed improvement of the statistical work with careful and precise organization of this area. He took part in managing and evaluating of data of two population census. He also edited his managing officers' writings. His most important work was editing the 33 volumes of address and name directory of officials published yearly between 1886–1918. During his career he was appointed to auditor, senior clerk, counsellor, chief counsellor and premier counsellor. He got six decorations for professional work and his role in the life of the community.

Keywords: institute history, history of statistics, address and name directory of officials

A Statisztikai Szemle eddig megjelent 101 évfolyamának archivált példányait áttekintve azt tapasztaltam, hogy a korábbi Történeti dokumentumok vagy az újabban Műhely stb. rovatokban megjelent tanulmányok, interjúk és közlemények kizárólag a hivatalos statisztika méltán elismert nagyformátumú kiválóságainak életéről és munkásságáról számoltak be, ugyanakkor teljességgel hiányoznak azok a megemlékezések, amelyek a statisztika területén tevékenykedő, sokszor elismert és megbecsült, ám az érdeklődés fókuszába kevésbé került szakemberek életét és tevékenységét mutatnák be. Ezért ebben a tanulmányban egy olyan, több mint 40 évet a Központi Statisztikai Hivatalban és jogelődjeinél tevékenykedő személy szakmai életútját foglalom össze, aki a napidíjas alkalmazotti státusztól egészen a statisztikai főtanácsosi címig a ranglétra valamennyi fokozatát végigjárta, és vezetőinek elismerését mindig elnyerve, idén 100 éve – már nyugdíjasként – 1924. március 15-én hunyt el. Halálának centenáriuma jó alkalmat és aktualitást nyújt arra, hogy Pál Flóris¹ életéről és tevékenységéről ebben a tanulmányban beszámoljunk.

1. Pál Flóris első évei az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatalban (1878–1882)

Fortuner (Pál) Flóris 1858. július 25-én született Vácon (*MNL OL A5372*), ahol édesapja, Fortuner Pál volt a város postamestere. Fortuner Flóris a váci és a temesvári kegyesrendi gimnáziumban folytatott tanulmányait 1877-ben sikeres érettségi vizsgával zárta, és ennek alapján még 1877 őszén felvették a Budapesti Tudományegyetem jogi karára (*Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem, 1878. 56. o.*), amelyet 4 félév teljesítése után 1880-ban fejezett be (*Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem, 1880. 59. o.*). Eközben 1878. május 1-jén kezdte meg szolgálatát az Országos M.[agyar] Kir.[ályi] Statisztikai Hivatalnál mint díjnok (*MNL OL XXXII-23-j F-8 1893 [4.d] 3.*). Munkahelyválasztását nagy valószínűséggel motiválta, hogy az 1869-től a statisztikai hivatalnál dolgozó Findura Imre és a Fortuner család tagjai egymással szoros baráti kapcsolatban álltak. A díjnoki munkát és a mellette párhuzamosan végzett egyetemi tanulmányokat 1878. augusztus 22-től az év végéig félbeszakította Fortuner Flórisnak a Bosznia okkupá-

¹ Pál Flóris családneve 1897. december 10-ig Fortuner volt.

ciójában való részvétele, ezért korábbi tevékenységeit csak 1879. január 1-jével tudta folytatni.

A hivatalba történő visszatérése után, 1879. január 1-jétől 1882. április 30-ig, 3 év és 4 hónapon keresztül volt díjnok (*MNL OL XXXII-23-j F-8 1893 [4.d] 3.*), azaz az 1878. évi 3 hónap és 24 nap szolgálatával együtt összesen 3 év 7 hónap és 24 napot teljesített. A díjnokok olyan közszolgálati alkalmazottak voltak, akik rendszeresített havi fizetés helyett csak a munkával eltöltött napokkal arányos díjazást, napidíjat kaptak. A statisztikai hivatalban a statisztikai szakvizsgát 1884–1889 között csupán a hivatal személyzetének körére kiterjedően vezették be, majd 1895-től kiterjesztették az érettségi bizonyítvánnyal rendelkező és a hivatalnál legalább 3 hónapja alkalmazott díjnokokra is. A sikeres vizsgázókat később a tisztviselői állások betöltésénél más pályázókkal szemben előnyben részesítették. A napidíjasok csoportjának létszáma – a munkák torlódásához képest – változó volt. 1897-től már a napidíjasok csoportja sem volt egységes. Voltak ideiglenes alkalmazottak, akiket kifejezetten egy feladatra fogadtak fel, és annak befejeztével minden további kárpótlás nélkül elbocsáthatták őket. Voltak olyan napidíjasok, akiket a rendszeres munkáknál alkalmaztak, ők belépésükkor fogadalmat tettek, és egy évi kifogástalan szolgálattal jogot szereztek az állandó díjnokká való előléptetésre. Végül voltak az olyan állandó díjnokok, akik a díjnokok részére megállapított kedvezményeket (magasabb fizetési fokozatba való előlépés, nyugdíjjogosultság stb.) igénybe vehették. Természetesen a díjnokok fentiekben ismertetett differenciálódása Fortuner Flóris díjnoki foglalkoztatása idején még nem történt meg, csupán azt szerettem volna bemutatni, hogy a statisztika területén megnyilvánult fokozott érdeklődés milyen szelekciós lehetőséget biztosított a hivatal számára a tekintetben, hogy a legkiválóbb munkaerőket alkalmazza (*KSH, 1911. 35. o.*).

Fortuner Flóris csatlakozása díjnokként a statisztikai hivatalhoz 1878-ban két szempontból is kedvező időpontban jött létre. Az egyik korabeli változás a statisztikai szervezet továbbfejlesztése volt, miután az 1871. évi X. törvénycikkkel az addig a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium statisztikai szakosztályából megalakult az önálló, jóformán csak a személyi ügyekben és egy pár leglényegesebb kérdésben a minisztérium hatósága alatt álló statisztikai hivatal, amelynek ügyviteli szabályzatát 1871. április 18-án az uralkodó jóváhagyta és a hivatal azonnal megkezdhette működését (*György, 1885. 22–23. o.*). A másik kedvező változás gazdasági jellegű volt, tekintettel arra, hogy a statisztikai hivatal költségvetésének 1871-től kezdődő és 1875-ben elszenvedett legnagyobb csökkentése megállt, sőt a költségvetési keret fokozatosan növekedett, miáltal lehetővé vált, hogy a különféle célú és bővülő terjedelmű adatfeldolgozások végzésére kellő számú díjnokot vehessenek fel. A fenti folyamatokat számszerűsítve néhány év adata jól reprezentálja a kedvező változásokat (*György, 1885. 84. o.*). Míg 1871-ben a díjnokok száma 8 fő volt, addig 1875-ben mindössze 3, és 1879-ig

kellett várni, hogy elérje, illetve kissé meghaladja a 8 évvel korábbi helyzetet a 10 fős létszámmal. Ami a költségvetési kiadásokat illeti, 1871-ben ennek értéke 51 825 forint volt, 1875-ben 40 000 forintra esett vissza, majd 1879-ben az 1871. évi értéket kissé túlszárnyalva elérte az 53 917 forintot.

1878–1880 között inkább a népmozgalmi, a mezőgazdasági és a pénzügyi adatok feldolgozása és közzététele dominált (*Bokor, 1896. 106. o.*), az igazi változást és kihívást az 1880. évi népszámlálás kérdőíveire adott válaszok kiértékelése eredményezte. Sem az 1878–1880 közötti, sem a népszámlálási adatok feldolgozásában a díjnokok, így Fortuner Flóris szerepvállalására sincsenek dokumentumaink, de nem zárható ki, hogy már a fenti, korábbi célból beérkezett adatok feldolgozásában is részt vett. Miután a népszámlálási végeredmények viszonylag gyors és hibátlan publikálása 1882-ben nemcsak a hivatal számára volt presztízskérdés, hanem a politika és a társadalom is érdeklődéssel várta az eredményeket (*Bokor, 1896. 110. o.*), nagyon valószínűnek tartom, hogy Fortuner Flóris ebben a munkában részt vett, ahogy ezt az 1890. évi népszámlálás során bizonyíthatóan meg is tette.

2. Pál Flóris évei az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatalban Keleti Károly vezetése alatt (1882–1884)

Jelentős és egész további életét meghatározó dátum lett Fortuner Flóris szakmai előmenetelében 1882. április 30., amikor báró Kemény Gábor m. kir. földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter jóváhagyta a Keleti Károly 35/stat. eln. számú 1882. április 10-i felterjesztésének 8. pontjában javasoltak szerint Fortuner Flóris előléptetését egy számtisztai állomásra. Keleti Károly, a hivatal igazgatója az előléptetés indokolásában megemlítette, hogy „csakis az itt (azaz a hivatalban) kipróbált erők előléptetését vagyok bátor javaslatba hozni. (...) Fortuner Flóris, évek óta a kiadói teendőkkkel megbízott, kitűnő szorgalmú 2 forintos napidíjast 800 forintra (...) a megfelelő lakpénzzel.” Az előterjesztés melléklete azt a 25 főt sorolja fel, akik előléptetését és/vagy fizetésük emelését Keleti javasolta. Ebben a 4. helyen szerepel dr. Jekelfalussy József miniszteri címmel bíró I. oszt. fogalmazó előléptetése miniszteri titkárrá, a 6. helyen dr. Vargha Gyula segédfogalmazó miniszteri fogalmazóvá történő előléptetése, 15. helyen Findura Imre eddigi számtiszt számvizsgálóvá történő előléptetése, 18. helyen az addigi napidíjas Fortuner Flóris előléptetése számtisztai állásra és 200 forint lakpénz biztosítására, végül a 24. helyen Varga Sándor ideiglenes irodavezető véglegesítése (*MNL OL XXXII-23-j-F-*

3 1882b [7.d] 512/1882. 1–5.). A 25 fős mezőnyben az egyetlen kinevezett, aki korábban díjnokként dolgozott, Fortuner Flóris volt.

Hogyan kerülhetett sor a kinevezésre? Buday László írja, hogy „[dr. Jekelfalussy József] páratlan emberismerettel választja ki maga köré munkatársait, akikben ébren tudja tartani az alkotásának azt a lázát, amely az ő becsvágyát hevíti. (...) Ha Keleti inkább a rajongó tudós típusa, Jekelfalussy a gyakorlati élet erősakarátú megtestesítője. Az Ő neve, mint fejlesztő, aki határozott és nem mulandó sikereket ért el, szintén hálásan örökítődik meg statisztikai hivatal emlékei között.” (Buday, 1925. 454. o.) Meggyőződésem, hogy Jekelfalussy volt az a személy, aki felfigyelt Fortuner Flóris munkájára és szorgalmára, ezért javasolta a hivatal igazgatójának, Keleti Károlynak az előléptetést. Jekelfalussy más témákban is együtt dolgozott Flórisal, ezeket később említem meg.

Fortuner Flóris és a többi kinevezett a kinevezés napján Keleti Károly igazgató és Jekelfalussy József előtt letette a hivatali esküt, amely „*eskü-okmányokat*” az igazgató 42/stat. eln. számú 1882. május 2-iki felterjesztésével küldött meg báró Kemény Gábor miniszternek (MNL OL XXXII-23-j-F-3. 1882a [7.d] 42/1882). Fortuner Flóris 1882. április 30-i esküokmányán Keleti Károly, Jekelfalussy József és saját eredeti aláírása látható (Melléklet M1. ábra).

A kinevezéseket követően a hivatal igazgatója 46/stat.eln. szám alatt 1882. május 5-én felterjesztette báró Kemény Gábor miniszternek a kinevezettek minősítvényi táblázatait.

Keleti Károly azt már Fortuner Flóris II. osztályú számtisztté történt előléptésekor kiemelte, hogy nevezett évek óta a kiadói teendővel van megbízva. A kiadó olyan, ügykezelést végző hivatali alkalmazott volt, akinek feladata fogalmazványok sokszorosítása és továbbítása volt. A statisztikai hivatal által végzett munka nagyságáról legalább megközelítőleg használható képet nyújt az ügyforgalom, tájékoztatott egy korabeli közlemény (György, 1885. 90. o.). Az iktató és a kiadóhivatal tevékenységét 1880–1882 között, amikor Fortuner Flóris kiadói teendőket látott el, jól jellemzi a levél- és csomagforgalom mennyisége: 1880-ban 5349 levelet (ebből 3392 közönséges és 1957 ajánlott) és 4133 csomagot, 1881-ben 9920 levelet (ebből 9400 közönséges és 520 ajánlott) és 560 csomagot, és végül 1882-ben 8465 levelet (ebből 8008 közönséges és 457 ajánlott) és 1198 csomagot adtak fel postai úton. A közönséges levelek jelentéktelen százalékát posta helyett kézbesítési könyvvvel továbbították. 1880-ban a csomagok rendkívül nagy számát az magyarázza, hogy a népszámlálási lapokat az egyes törvényhatóságoknak és más közegeknek a hivatalból küldték szét. Még egy jellemző adat az 1884. évi csomagforgalomról: az elküldött 1476 csomag összsúlya meghaladta az 5800 kilogrammot!

Fortuner Flóris a kiadói tevékenység végzéséhez túlképzettnek számított, ráadásul díjnok minőségében a Budapesti Tudományegyetem Jogi Karán 1881-ben

letette az államszámviteli államvizsgát is (*MNL OL XXXII-23-j F-8 1901 [4.d] 14–15*). A megszerzett tudás felkészítette Fortuner Flórist a hivatalban a vagyonekezeléssel kapcsolatos későbbi feladatok elvégzésére is.

A statisztikai hivatal kezdettől fogva készített, szerkesztett és nyomtatott különböző típusú kiadványokat (évkönyv, Hivatalos Statisztikai Közlemények, Statisztikai előadások és rendkívüli közlemények). Valamennyi kiadvány a hivatal ügyviteli szabályzata szerint a „magyar királyi statisztikai hivatal cége alatt jelent meg” (*György, 1885. 29–30. o.*) Ha a kiadványokat a szerzők szerint csoportosítjuk, az alábbi változatokat különböztethetjük meg:

a) a kiadvány írója (szerzője) a kiadvány címlapján egyértelműen fel van tüntetve (pl. a Statisztikai Előadások füzetei),

b) a kiadvány szerkesztője minden esetben fel van tüntetve, de a kiadvány előszavában a szerkesztő név szerint megemlíti még, hogy a kiadvány bizonyos részeinek ki volt az írója, illetve kik működtek közre a szerkesztésben (pl. Jekelfalussy József: *Magyarország iparosainak és kereskedőinek cím- és lakjegyzéke*. Budapest, 1892),

c) a kiadványon kizárólag a szerkesztő neve, bizonyos kiadványokon még a szerkesztő neve sem szerepel, csak a központi statisztikai hivatal elnevezés.

A c) alatti változat az utókor számára azért okoz nehézséget, mert a legtöbb esetben lehetetlen utólag azonosítani, hogy terjedelmes kiadványoknál a szerkesztő mellett kik vettek még részt vagy működtek közre a kiadvány elkészítésében. Szerencsére van olyan eset, amikor levéltári dokumentumok segítségével sikerül megtudni, hogy a szerkesztő mellett ki vagy kik dolgoztak még a művön.

Egy ilyen eset történt 1883-ban, amikor Fortuner Flóris már számtisztként közreműködött a Jekelfalussy József szerkesztésében a hivatalos Statisztikai Közlemények sorozatban megjelent, *A községek háztartása és pótdóujuk az 1881. évi jóváhagyott költségvetések alapján* című kiadvány összeállításában. A levéltárban fennmaradt Keleti Károly igazgató gróf Széchenyi Pál földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszternek küldött 1883. szeptember 17-i, 107/stat.eln. számú felterjesztése (*MNL OL XXXII-23-j F-3 1883 [8.d]*) (Melléklet M2. ábra), amelyben tájékoztatja a minisztert, hogy a nevezett kiadvány elkészült, és egyúttal kéri, hogy a nagy terjedelmű, 529 oldalas munka összeállításánál kiváló ügybuzgalommal közreműködő tisztviselőknek, nevezetesen dr. Jekelfalussy József miniszteri titkárnak 150, Fortuner Flóris számtisztnek 100 forint jutalomdíjat engedélyezni kegyeskedjék. Ha a kért jutalomdíjak összehasonlításából indulunk ki, akkor láthatjuk, hogy Fortuner Flóris közreműködése elég jelentős volt. A miniszter egyébként 1150/eln. számon 1883. szeptember 23-án engedélyezte a kért jutalmak kifizetését.

Fortuner Flóris szakmai életében 1884. február 28. nevezetes dátum volt, mert Keleti Károlynak, a statisztikai hivatal igazgatójának 1884. február 22-i 37/st.eln.

számú felterjesztését gróf Széchenyi Pál miniszter 270/eln.1884 számon jóváhagyta, és az érintettet külön levélben értesítette, hogy évi 1200 forint fizetéssel és 300 forint lakpénzzel 1884. február 28-i hatállyal kinevezte irodaigazgatóvá (*MNL OL XXXII-23-j F-3 1884a [8.d]*). Keleti Károly felterjesztésében nem mulasztotta el hangsúlyozni, hogy az általa előléptetésre „ajánlottak egytől egyig hosszú éveken át kipróbált munkásai e hivatalnak, kik – nevezetesen az előbbkelő helyekre ajánlottak – minden viszonyok között nemcsak híven teljesítették kötelességüket, de kitartásuk által kiérdemelték, hogy e hivatal keretén belül előléptetessenek.” Fortuner Flóris az 1882. április 30-i esküjével szinte szó szerint megegyező újabb esküjét kinevezése másnapján letette (*MNL OL XXXII-23-j F-3 1884b [8.d]*), és átvette hivatalát. Irodaigazgatóként közvetlen elődje Varga Sándor volt, akit a miniszter február 28-án számtanácsossá nevezett ki.

Azt már korábban bemutattam, hogy a kiadói tevékenység milyen jellegű és volumenű munkával járt. Fortuner Flóris feladatai kinevezése után bővültek, mivel az országos statisztika ügyének szervezéséről szóló 1874. évi XXV. törvénycikk alapján a statisztikai hivatal ügykörére kibocsátott szabályzat 8. §-a szerint „a hivatal kezelési részét az igtató, kiadó és irattár képezik, melyek egy irodavezető [irányítása] alatt állanak, ki egyúttal a hivatal házi pénztárát kezeli, s a hivatal helyiségei és szükségletei fölött őrökdi.”

3. Magyarország tiszti cím- és névtárának szerkesztése és kiadása

Fortuner Flóris életének és tevékenységének ismertetését átmenetileg felfüggesztem, mivel az alábbiakban a tiszti cím- és névtár 1885-től 1918-ig terjedő történetét foglalom össze.

György Aladár, a statisztikai hivatal beltagja 1885-ben megjelent közleményében (*György, 1885*) részletesen ismertette a hivatal tevékenységét, és megállapította, hogy a fent idézett 1874. évi XXV. törvénycikk hatálybalépését követően a hivatal működése megszilárdult. Ez abban nyilvánult meg, hogy néhány, hosszabb időközökben ismétlődő, vagy esetenként jelentkező nagyobb témán kívül – mint például a népszámlálás, az áruforgalmi statisztika megindítása, a nemzetközi statisztikai kongresszusok – a hivatal fő figyelme a rendszeresen előforduló tevékenységekre irányult, amelyek főképp a statisztikai évkönyv füzeteinek pontos elkészítését jelentették. Ezenkívül a törvény megjelenése óta a társadalmi fejlődésből származó gyakorlati igények is új feladatokat róttak a hivatalra, amiket annál

szívesebben szándékozott ellátni, mert így működési körét bővíthette olyan tisztviselők – közéjük tartozott Fortuner Flóris is – bevonásával, akik „munkakedvüket a szabályszerű korlátok által elzsibbasztva még nem érezvén, hivatalos működésükben saját iniciatívájukkal új eszméket igyekeznek meghonosítani” (*György, 1885. 68–70. o.*).

A gyakorlati szükségből származó legelső munkákat a tisztí cím- és névtárak, illetve a helységnévtárak összeállítása jelentette, tekintettel arra, hogy a kiegyezés utáni alkotmányos élet nagyobb központosítást hozott létre, ezért mind a tisztí cím-tár, mind a helységnévtár hivatalos kiadása elkerülhetetlen lett. A hivatal által kiadott hivatalos tisztí cím- és névtárakat megelőzően igen sokféle magánkiadás került forgalomba, azonban ezek – az egyházi sematizmusok kivételével – legfeljebb vármegyényi területet dolgoztak fel, emellett kiadásuk sem volt rendszeres, ezért a gyors változásokat nem tudták követni (*Fallenbüchl, 1977. 305–321. o.*).

A tisztí cím- és névtárak kiadásának indokoltságát különösen a statisztikai hivatal érezte meg, amelynek a folyamatos munkához szükséges adatok beszerzése és nyilvántartása érdekében naponta kellett megbízható támpontokat keresnie. A hivatalt továbbá az az önös érdek is motiválta, hogy miután a népszámlálás és más adatgyűjtések következtében oly sok kútforrás felett rendelkezett, ezeknek a feladatait magára vállalja. Így jelent meg az első népszámlálási munka befejezése után a statisztikai hivatal kiadásában *Magyarország tisztí cím- és névtára*, valamint *A magyar korona országainak helységnévtára*, mindkettő az 1873. évi állapot szerint.

A következőkben a tisztí cím- és névtárak szerkesztésének és kiadásának részleteivel foglalkozom, mert az iroda, illetve az irodaigazgató feladatai csak ennek a kézikönyvnek a szerkesztésével bővültek, ezt a feladatbővülést is kizárólag az 1901-ben kiadott tisztí cím- és névtár közölte (*KSH, 1901. 338. o.*). Nem találtam magyarázatát annak, hogy noha 1873-ban, 1875-ben, 1879-ben és 1884-ben is megjelent a cím- és névtár – 1886-tól már évente adták ki –, miért nem tartalmazta korábban ezt a feladatbővítést a hivatal ügyrendje, vagy legalább az a legkorábbi névtár, amellyel annak évenkénti kiadása elkezdődött. Elképzelhető, hogy maga Fortuner Flóris, az irodaigazgató volt az, akinek nem állt szándékában ennek a feladatnak a hivatalon kívüli propagálása. Azt, hogy ez az elképzelése – ha volt ilyen – mennyire valósult meg, lemérhető abból a nekrológból, amely a halála után jelent meg egy napilapban (*Világ, 1924.*) és azt írta róla, hogy „a statisztikai hivatalban való működése idején tisztí cím- és névtár szerkesztője volt”. Ezek szerint a nekrológ jól értesült névtelen szerzőjének köszönhetjük, hogy Fortuner (Pál) Flóris anonimitása megszűnt. Közvetetten bizonyítja szerkesztői szerepét az is, hogy Gulyás Pál adatgyűjtésének felhasználásával a Viczián János összeállításában kiadott *Magyar írók élete és munkái* című könyv XX. kötetébe (*Gulyás, 2004. 68.*

o.) Pál (Fortuner) Flórist is felvették, és ott egyidejűleg az MTC (Magyar Tiszti Címtár) rövidítés is szerepel.

Mivel Fortuner Flórist 1884-ben nevezték ki irodaigazgatónak, az az évi tiszti cím- és névtár előző esztendőben megkezdődött szerkesztésében még nem tudott részt venni, az 1885. évi kiadás elmaradását viszont a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium 1885. augusztus 15-én 948. számú a[latt] kelt átiratában indokolták meg (*Hevesmegye Közigazgatási Lapja, 1885*): „A kézikönyv 1885. évre azért nem jelent meg, mivel annak kiadása sem pénzügyi, sem czélszerzési szempontból előnyösnek nem mutatkozott, mert még egyrészt nem volt feltehető, hogy az első 1884. évi december hóban a közönség kezeibe került kiadást, alig 2-3 hónappal később követő második [az 1886. évi] kiadás kelendőségre találjon, addig másrésztől nem is volt valószínű, hogy e rövid időhöz elég adatot nyújtson arra nézve, hogy az új címtár határozottan javítottnak és újabbnak lett volna tekinthető; ez okból az 1885-iki kiadás kivételesen elmaradt.”

A tiszti cím- és névtár 1886. évi kiadását több napilap üdvözölte, a Pesti Napló híradása például így: „Magyarország tiszti cím- és névtára. 1886. A földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter rendeletéből kiadja az orsz. m. kir. statisztikai hivatal. A 709 oldalra terjedő hatalmas negyedretű kötet² ötvenezer névnel többet tartalmaz. Benne van a katonaságon kívül az egész hivatalos Magyarország a királyi család tagjaitól kezdve le az utolsó írnokig a közigazgatás minden ágában. [...]. Tiszti címtárt a statisztikai hivatal időnkint előbb is adott ki, de még sohasem oly teljeset, mint ezúttal. A mostani kötet egészen az akar lenni, mi a külföldön a Hof- und Staatshandbuch, s hogy e céljának megfelelőhessen, ezután a miniszter rendeletéből minden évben meg fog jelenni. Dúsgazdag tartalmát eléggé jelzi a közölt nevek óriási mennyisége, mely rengeteg anyag mindenütt az illető hivatalok szerint van csoportosítva.” (*Pesti Napló, 1886*) A kézikönyv közvetlenül a minden egyes hivataltól hivatalos úton beszerzendő adatok alapján készült és „a statisztikai hivatal néhány tisztviselőjének magánvállalataképpen” (*Nemzet, 1886a*) jelent meg, de 1890-től a kiadványt a miniszter előbbi magánvállalati természetéből kivetkőztette és annak megbízhatósága és pontossága érdekében állami vállalattá tette.” (*Nemzet, 1890*)

A kézikönyv 1887. évi kiadására a Nemzet című napilap ezekkel a mondatokkal hívta fel a figyelmet: „Magyarország tiszti- cím és névtára című, a kormány rendelete értelmében állandóan megjelenő és legújabb hivatalos adatok alapján készülő terjedelmes és e téren egyedül fennálló közigazgatási állami kézikönyv 1887-ki kiadása már a jövő hóban megjelenvén, kéretnek az előfizetők, hogy megrendeléseiket az országos m. kir. statistikai hivatal irodaigazgatóságához mielőbb jelentsék be, mert fölösleg példányok nem fognak nyomtatni. E rövid fennállása

² Terjedelme a hirdetésekkel együtt 770 oldal volt.

óta már is keresett és úgy hivatalokra, mint hivatalokkal gyakran érintkező magán-személyekre nézve nélkülözhetlen kézikönyv a szokott tartalommal mintegy 700 lapnyi terjedelemben jelenik meg” (*Nemzet, 1886b*).

Gulyás Pál hivatkozott könyve I. kötetének előszava (*Gulyás, 1939. XI. o.*) abból a szempontból is figyelmet érdemel, mert bemutatja, hogy a „nagy gonddal megszerkesztett” hivatalos cím- és névtárak az eredeti célkitűzésük mellett milyen rugalmasan voltak felhasználhatók az írók életrajzának összeállításánál, illetve 1919–1927 közötti hiányuk ugyanezen feladat teljesítésekor milyen nehézségeket okozott.

A kézikönyv felhasználóinak megnyugtatása végett a jól értesült *Nemzet* című napilap évekkel később azt is megjegyezte, hogy a hivatal néhány tisztviselője által szerkesztett mű „Jekelfalussy József min. tanácsos személyes felügyelete s vezetése alatt készül” (*Nemzet, 1893*). Érdemes áttekinteni, hogy a tiszti cím- és névtárak évenkénti szerkesztése és kiadása milyen módszerrel történt. Abból kell kiindulni, hogy hatalmas adatmennyiséget kellett a feladattal foglalkozó tisztviselőknek gyorsan és hibátlanul kezelniük, a teljesen új adatokat a kézikönyvbe felvenniük, és egyúttal az előző évi kiadást a megváltozott adatokkal helyesbíteniük, módosítaniuk. Annak érdekében, hogy a kézikönyv elvárt pontosságát garantálni lehessen, a kereskedelemügyi m. kir. miniszter a *Magyarország tiszti cím- és névtára* című, évenként megjelenő és a m. kir. közp. statisztikai hivatal által szerkesztett kézikönyv adatszolgáltatását tájékoztató kiadásával szabályozta. Ez magában foglalta mindazokat a teendőket, amelyeket az adatszolgáltató hatóságoknak végezni kell, körülírta részletesen, hogy a kézikönyv mely adatokat ölel fel, meghatározta, hogy az adatok mily időben szolgáltatandók be a m. kir. központi statisztikai hivatalhoz, egyszóval kiterjedt mindazon körülményekre, amelyek a kézikönyv egyöntetű szerkesztését és minél szélesebb körű adatok felölelhetését előmozdították. Ezt a tájékoztatót egyes miniszterek valamennyi alárendelt állami és közalapítványi hatóságukhoz, hivatalukhoz és intézetükhöz körrendelet formájában a hivatalos lap útján eljuttatták (*Hivatalos Közlöny, 1899*). A tájékoztató közzététele egybeesett a tiszti cím- és névtárakban előfordult rövidítések egységesítésére vonatkozó iránymutatás – beleértve a kiténtetések és rendjelek területét is – bevezetésével.

Azért, hogy az adatszolgáltatókra vonatkozó szabályzásról és egyúttal a hivatal munkamódszeréről is képet alkothassunk, bemutatom a tájékoztató lényegesebb részleteit:

„1. A Tiszti Czímtárhoz szükséges adatok a magyar kir. központi statisztikai hivatal által évenként kétszer gyűjtetnek és pedig: első ízben minden év december havában, második ízben minden év február havában. Mindkét ízben történő adatgyűjtés a magyar kir. központi statisztikai hivatal által szolgáltatandó kefelenyomaton történik, mely kefelenyomatot az adatszolgáltató hatóság jelen tájékoztató szerint

kiigazítani tartozik; ennek megtörténte után a kefelenyomat az adatszolgáltató hatóság bélyegzőjével ellátva az első adatgyűjtésnél 8 nap alatt, a második adatgyűjtésnél pedig 3 nap alatt a központi statisztikai hivatal által mellékelte borítékban minden kísérő irat nélkül visszaküldendő.

2. Az első ízben betérjesztendő adatoknak az illető év december 15-én létező állapotot, míg a második ízben szolgáltatandó adatoknak az illető év február 15-én létező állapotot kell feltüntetni.

3. A kefelenyomatokba igazítandó adatok világosan kiírt betűkkel jegyzendőek be s minden esetre kerülendő az, hogy a kefelenyomat mellőzésével az illető hatóságra vonatkozó adatok külön leírassanak, kivéve, ha a hatóság körében az év folyamán oly nagymérvű személyzeti változás fordult elő, hogy azt a kefelenyomatokba beigazítani nem lehet.”

Az adatgyűjtés folyamatában a hivatalra nagy mennyiségű feladat hárult már a kefelevonatok évi kétszeri kiküldésével is. A módosított kefelevonatok elkészítése céljából a hivatalnak a címtárat előállító nyomdával is napi kapcsolatban kellett lennie, hasonlóképpen minden új adatszolgáltató címtárba való felvétele esetében. Az adatszolgáltatókkal folytatott levelezés mellett a hivatalra háruló másik nagy feladat a beérkezett adatok pontosságának felülvizsgálata és a címtár végleges változatának szerkesztése volt.

A cím- és névtárak évenkénti és összesített oldalszámait az 1. táblázat mutatja be. Az 1886-tól 1918-ig évente kiadott összesen 33 kötet terjedelme 33 250 oldalra rúgott. Feltűnő, hogy az 1904. évi kötet terjedelme jelentősen visszaesett az 1903. évi kiadáshoz képest. Megvizsgáltam, hogy mi lehetett ennek az oka. Kiderült, hogy a tartalom szinte változatlan mennyisége ellenére az 1904. évi és az azt követő kötetek azért lettek vékonyabbak, mert az adatokat egy-egy oldalon több hátsóba szerkesztették, és kisebb betűméretet is használtak, így sokkal több információ jutott hely, de valószínűleg takarékosági szempontok is közrejátszottak a karcsúbb kötetek szerkesztése és kiadása során.

Megemlítem még, hogy a hivatal a tisztai cím- és névtárakat közvetlenül és/vagy bizományosokon keresztül is értékesítette, de később főként az előfizetés volt a legnépszerűbb terjesztési módszer. A hivatal a kézikönyv mellett minden eddigi új és raktáron lévő régebbi statisztikai kiadványát is felajánlotta megvételre, az előfizetési felhívást minden vármegye alispánjához időben eljuttatta, aki a felhívást megjelentette a vármegye hivatalos lapjában, és ösztönözte a főszolgabírókat, polgármestereket és a községi előljárókat, hogy rendeljék meg a tisztai cím- és névtárat. Példaként bemutatom a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében 1908-ban alkalmazott megoldást (*Pest, Pilis, Solt és Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja, 1908*):

1. táblázat

Magyarország tiszti cím- és névtára köteteinek terjedelme
Size of volumes of Hungary's address and name directory

Év	Oldal	Év	Oldal	Év	Oldal
1886	770	1897	1 224	1908	892
1887	760	1898	1 284	1909	928
1888	776	1899	1 298	1910	1 010
1889	778	1900	1 292	1911	1 010
1890	882	1901	1 326	1912	1 044
1891	870	1902	1 356	1913	1 068
1892	938	1903	1 364	1914	1 116
1893	910	1904	738	1915	1 104
1894	932	1905	790	1916	1 110
1895	948	1906	840	1917	1 108
1896	1 046	1907	874	1918	864

Forrás: saját szerkesztés.

„A központi statisztikai hivatal előfizetési felhívását tudomás végett közlöm: »A Magyarország Tiszti Cím- és Névtára« című kézikönyv tartalma most is úgy, mint az előző években, a legnagyobb részletességgel terjed ki a magyar korona országai állami szervezetének ismertetésére: a felséges uralkodó házra, a legmagasabb udvartartásra, az országgyűlésre, a minisztériumokra és az ezek alá tartozó hatóságokra és hivatalokra, s itt nemcsak a hivatalok, személyzetéről nyújt kellő tájékoztatást, hanem világos képét adja annak is, hogy a hivatalok, mely felsőbb hatóság alá tartoznak; megjelöli a hivatalok számát, székhelyét; feltünteti a felsőbb hatóságoknak ügybeosztását, hatáskörét és a hivataloknak működési területkörét is. Magában foglalja továbbá e kézikönyv a legújabb változások figyelembevételével az egész országnak közigazgatási és anyakönyvi beosztását községi és körjegyzőségek szerint a jegyzők neveivel együtt, az elsőfokú bíróságoknál pedig a bánya, sajtó- és pénzügyi bíróságok, a közjegyzői és ügyvédi kamarák megjelölését, a telekkönyvi hatóság, a közjegyzői-, adó- és letéthivatal pontos megnevezését. [...] Az 1908. évi címtár is az előző évi kiadásnál igen jónak bizonyult, tömör és tetszetős szedéssel állíttatik elő, ami az áttekinthetőséget segíti elő, úgyszintén az a körülmény is, hogy a szövegben a vezetéknevek mindenütt vastagabb betűkkel nyomattatnak. A Magyarország Tiszti Cím- és Névtárának új folyama, tekintettel a folyó év végén bekövetkező vármegyei tisztújításokra, csakhogy a kézikönyv az eredményeket is közölhesse, kivételesen az 1908. évi január hó végén fog megjelenni, az 1907. év folyamán előfordult összes változások keresztülvezetésével.

A kézikönyvből ezúttal kétféle kiadás jelenik meg; egy drágább, az eddigi kiállításban, erős vászonkötésben, egy olcsóbb kiadás fűzve. [...] Az olcsóbb kiadás rendezésének főképen az a célja, hogy a kézikönyvet ne csak főbb hivatalok, mint eddig is történt, rendeljék meg, hanem módjukban legyen nagyobb megterheletés nélkül olyanoknak is megszerezni, kik az eddigi magasabb árat talán sokallták, így például a községi- és körjegyzők, a lelkészek, kik a kézikönyvnek nagy hasznát vehetik, mivel abban a közigazgatási és anyakönyvi beosztás is közölve van; továbbá magánosok és ügyvédek, mivel a kézikönyv sok közérdekű adatot közöl és a bíróságokról hasznos tudnivalókat tesz közzé.

Felkéretnek tehát az előfizetők, hogy megrendelésüket mielőbb megtenni szíveskedjenek, mert a mű megjelenése után a kézikönyv már csak 8, illetve 12 korona bolti áron szerezhető meg. A megrendelést az előfizetési pénz beküldésével okvetlenül postautalványon kell eszközölni, minden más külön megrendelés mellőzésével. Ettől eltérés csakis hivataloknak engedtetik meg, nagyobb számú példányok megrendelése alkalmával. Budapest, 1908. január 7-én. Fazekas, alispán.”

Az előfizetés előnyös volt a megrendelőnek, mivel a kézikönyvhöz kedvezményes áron, postai küldeményként jutott el hozzá, de előnyös volt a hivatalnak is, mert elméletileg csak annyi példányt kellett kinyomtatnia, amelyre előfizettek, és a kézikönyv eladásából a hivatalnak bevétele is származott. Természetesen a hivatal az előfizetett példányokon felül még jelentős számú többletpéldányt kinyomtatott, amelyeket a minisztériumoknak, külföldi társszervezeteknek és könyvtáraknak szántak. A kiadvány ára a tárgyalt 33 év alatt – eltekintve az 1917–1918-as évektől – lényegesen nem változott. Az 1886–1896 közötti kézikönyvek egy példányának bolti ára 5 osztrák értékű (o.é.) forint, azaz 10 korona volt, 1897–1916 között a bolti ár 6 o.é. forintra (12 koronára) emelkedett (*Molnár, 2004. 9–14. o.*), de miután 1908-tól bevezették az előfizetést, egy példány ára 10 koronára mérséklődött. Az I. világháború következtében 1917-ben 15 korona, 1918-ban már 20 korona volt a bolti ár.

4. Pál Flóris évei az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatalban Keleti Károly és Jekelfalussy József vezetése alatt (1884–1901)

Fortuner (Pál) Flóris az irodaigazgatói feladatokat 1884-től 1896-ig, majd 1899 és 1901 között már mint statisztikai főtitkár látta el. Közben 1897-től 1898-ig Nánásy Imre volt ebben a beosztásban, ő később, 1900-tól a hivatal I. főosztályán volt

beosztva mezőgazdasági témák intézésére, majd 1901-ben Vizaknai Antal aligazgató alatt népszámlálási témában dolgozott. Nánásyt 1902-től szintén statisztikai főtitkárrá léptették elő, de neve 1906-tól már nem szerepelt a hivatal tisztviselői között, valószínűleg kilépett a hivatalból.

Az iroda feladatait legrészletesebben az 1901. évi tiszti cím- és névtár közli: ezek az iktató, a kiadó, az irattár és házipénztár kezelése, valamint a tiszti cím- és névtár szerkesztése (*KSH, 1901. 338. o.*). Pál Flóris helyettese 1901–1902 között Meszlényi István volt. Fortuner Flórisnak a vezetésére bízott iroda munkájának irányítása mellett arra is jutott ideje, hogy részt vegyen statisztikai adatgyűjtések feldolgozásában is, ahogy ezt – mint korábban már említettem – tette 1883-ban, amikor közreműködött Jekelfalussy József szerkesztésével a hivatalos Statisztikai Közlemények sorozatban megjelent *A községek háztartása és pótdójkuk az 1881. évi jóváhagyott költségvetések alapján* című kiadvány összeállításában.

Jekelfalussy József ugyancsak 1883-ban publikálta *Hazánk bűnügyi statisztikája, 1873–1880: különös tekintettel a büntettek miatt elítéltek személyi és társadalmi viszonyaira* című 37 oldalas könyvét, amely az *Értekezések a nemzetgazdaságtan és statisztika köréből* sorozat I. 5. köteteként jelent meg. Ennek szerkesztési munkájában Fortuner Flóris még nem vehetett részt, mivel csak 1882-ben kapta meg számtiszti kinevezését.

Jekelfalussyt érdekelte a bűnügyek, a büntettek és a fogházak világa, és ezeknek a területeknek a kutatását a fent idézett publikációval nem zárta le, hanem megkezdte az 1887 novemberében megjelent *Fogházaink állapota, 1872–1886* című tanulmányának³ megírását és szerkesztését. Keleti Károly, a hivatal igazgatója 1887. december 16-i 225/1887 stat.eln. számú felterjesztésében (*MNL OL XXXII-23-j F-3 1887 [10.d]*) nem mulasztotta el, hogy – más tisztviselők munkáinak elismerése mellett – ezért a művéért Jekelfalussy 200 forintos jutalmat kapjon gróf Széchényi Pál földművelés-, ipari- és kereskedelemügyi minisztertől. Miután ebben a felterjesztésben Fortuner Flóris irodaigazgatónak segédmunkája elismerése végett Keleti 60 forintot javasolt, vélelmezem, hogy Jekelfalussy vezetésével a statisztikai adatok feldolgozásában Fortuner Flóris is részt vállalt. Közben, 1889-ben Fortuner Flóris letette a statisztikai szakvizsgát (*MNL OL XXXII-23-j F-8 1893 [4.d]*), tekintettel arra, hogy irodaigazgatói tisztsége és feladatai mellett egyre gyakrabban bízták meg statisztika adatok feldolgozásával.

Valószínűleg a fogházak világának gyakorlati megismerése szándékával magyarázható, hogy Jekelfalussy 1883-ban belépett az 1874-ben újraalakult budapesti rabsegélyező egyesületbe is, amelynek „célja a budapesti fenyítő bíróságok elé először került vizsgálati foglyok és elítélteknek, valamint a 16 évet meg nem

³ A tanulmány bevezetése és az általános rész megjelent a Nemzetgazdasági Szemle U.f. 1887. évi 11. füzetében a 790–823. oldalon, a teljes mű pedig a hivatalos Statisztikai Közlemények U.f.1887 kiadásában.

haladottaknak, ha visszaesők is, erkölcsnemesítés céljából való látogatása, oktatása, ezeknek, ha a fogságból kibocsáttatnak, munkával ellátása és egyéb segélyezése” volt (*Pesti Napló*, 1874). Az egyesület tagja lehetett minden olyan egyén, aki a fent említett célokkal egyetértett. Az egyesület elnökét és az igazgatóválasztmány tagjait az első ülésen választották meg, ezután az egyesület tevékenységét az igazgatóválasztmány irányította, amelynek üléseit az egyesület mindenkor elnöke hívta össze. A rendes és rendkívüli közgyűléseken az egyesület elnökét, alelnökeit és az igazgatóválasztmány tagjait választhatták meg. Az egyesület 1883. április 2-án tartott rendes közgyűlésén Jekelfalussy Józsefet az igazgatóválasztmány egyik megüresült tagsági helyére választották meg (*Pesti Napló*, 1883), amelyben bizonyára szerepet játszott az ugyanabban az évben megjelent, nagy érdeklődést és olykor vitákat is kiváltó, fent említett, 1883-ban megjelent könyve. Megemlítjük, hogy az egyesület 1884. március 31-i közgyűlésén Fortuner Flóris is igazgatóválasztmányi tag lett (*Pesti Napló*, 1884).

Jekelfalussy rendkívül elfoglalt, szorgalmas és buzgó statisztikus volt, emiatt általában csak az egyesület éves közgyűlésein tudott részt venni. Az egyesület alapszabálya lehetőséget biztosított az igazgatóválasztmány tagjainak a börtönök felkeresésére, meglátogatására. Valószínű, hogy Jekelfalussy a fogházak állapotával foglalkozó művének írása során élt ezzel a látogatási lehetőséggel, de ennek írásos nyomát nem találtam. A napi sajtó beszámolt róla, hogy Fabiny Theophil igazságügy-miniszter kíséretében Jekelfalussy József igazgatóválasztmányi tag 1888. március 24-én meglátogatta az egyesület által fenntartott kőbányai menedékházat (*Nemzet*, 1888). Tény, hogy ez nem börtön volt, Jekelfalussy ott a már szabadult rabokkal tudott találkozni, és a börtönök állapotáról személyesen tájékozódni. Az 1886. április 6-án tartott közgyűlésén Jekelfalussy Józsefet az egyesület titkárává választották (*Pesti Hírlap*, 1886). Az 1887. évi közgyűlést március 21-én tartották, ezen Jekelfalussyt ismét igazgatóválasztmányi taggá választották meg, de rajta kívül ismét választmányi tag lett a statisztikai hivatalból még Kálmán Gusztáv miniszteri fogalmazó és Fortuner Flóris is. A tagok száma 190 főre emelkedett (*Nemzet*, 1887).

Jekelfalussy József szinte élete végéig vezető szerepet töltött be a budapesti rabsegélyező egyesületben. 1890–1899 között választás útján az egyesület egyik alelnöki tisztségét töltötte be (*KSH*, 1893. 687. o.; *Janszky*, 1894. 227. o.; *Janszky*, 1896–1897. 242. o.; *Franklin Társulat*, 1898. 330. o.; *Franklin Társulat*, 1899. 322. o.), sőt 1901-ben az egyesület elnöke lehetett volna (*KSH*, 1901. 337., 932. o.), de 1901. február 12-én elhunyt. Alelnöksége egy részében, 1893–1897 között Fortuner Flóris az egyesület megválasztott titkára volt. A titkári hivatalt 1890–1891-ben a Budapest VI. kerület, Teréz körút 54. szám alatt, 1894-ben a VI. kerület Szobi utca 4. szám alatt, majd 1896–1897-ben az V. kerület Akadémia utca 12. szám alatt helyezték el.

Fortuner Flóris a budapesti rabsegélyző egyesület igazgatóválasztmányi tagjaként az egyesületi tevékenység megismerése során nyitottá vált arra, hogy a társadalmi életben felmerült különféle anyagi természetű gondok megoldására vagy legalább enyhítésére szervezett adománygyűjtő akciókban a maga lehetőségeihez mérten részt vállaljon. Voltak olyan adománygyűjtések, amelyeket vagy a statisztikai hivatal, vagy a Kereskedelemügyi Minisztérium kezdeményezett, ezekben természetesen részt vett, de előfordult, hogy egyénileg is adakozott. Fortuner (Pál) Flóris adományai 1883 és 1915 között három fő területre (humanitárius, egyházi és kulturális) irányultak.

Most visszatérek 1890-re, amely népszámlálási évként újból fokozott igényeket támasztott a hivatallal szemben, és az azt felügyelő Kereskedelemügyi Minisztériumnak is érdeke fűződött ahhoz, hogy a népszámlálás zökkenőmentesen és rendszerben történjen meg.

Ennek ellenőrzése érdekében „Hegedűs Sándor kereskedelemügyi miniszter november 9-én meglátogatta a Pesti könyvnyomda részvénytársaság ipartelepét, hogy személyesen meggyőződjön a népszámlálási nyomtatványok készítéséről és szétküldéséről. A miniszter [...] meglepéssel tapasztalta, hogy a népszámlálási nyomtatványok serényen készülnek, úgy, hogy a sok millióra menő anyag még november hónapban mind szét lesz küldve az ország minden részébe. A miniszter megtekintette az egész nyomdát és ismételten kifejezte rendkívüli meglepését a célszerű berendezés és a mindenre kiterjedő praktikus beosztás felett. [...] A miniszter társaságában volt Jekelfalussy József miniszteri tanácsos, a központi statisztikai hivatal elnökgazdátja, Vértessy Kálmán osztálytanácsos, az elnöki osztály vezetője a kereskedelemügyi minisztériumban, Hollán Ernő miniszteri titkár és Fortuner (Pál) Flóris, a statisztikai hivatal irodaigazgatója. A miniszter rendkívüli meglepésének adott kifejezést a látottak felett és egy órai tartózkodás után elhagyta a Pesti könyvnyomda részvénytársaságot, melynek virágzó üzeme és célszerű modern berendezése örömmel töltötte el” – tudósított az Ország-Világ újságírója (*Ország-Világ, 1900*). A miniszter a tapasztaltak alapján azzal fejezte ki elégedettségét, hogy Fortuner Flóris az 1890. évi népszámlálás körül szerzett érdemekért elismerő oklevelet kapott tőle (*MNL OL XXXII-23-j F-8 1890 [4.d]*).

Fortuner Flórist 1893. március 28-án a kereskedelemügyi miniszter rendlevelével a IX. díjazott I. fizetési fokozatába sorolták át, évi 1300 forint fizetéssel, címe továbbra is számtiszt maradt irodaigazgatói beosztásban. Amikor az 1890. évi népszámlálás teljes eredményét Hieronymi Károly kereskedelemügyi miniszter 1894-ben beterjesztette az Országgyűlésnek, annak alkalmából „az országos statisztikai hivatal ama tisztviselőinek, a kik a nagy munkában részt vettek, megleghangú meglepését nyilvánította, különös írásbeli elismerésben részesültek: a hivatal igazgatója, Jekelfalussy József dr. min. tanácsos, »az egész munkát buzgó, szakavatott és sikeres vezetéséért«, Vargha Gyula dr. osztálytanácsos,

továbbá Vizneker Antal dr., Bath Zoltán dr. miniszteri fogalmazók »az eredmény tudományos feldolgozása körül kifejtett buzgó és szakavatott munkásságukért«, Kálmán Gusztáv min. titkár, Szombatfalvy Manó segédtitkár, Hajdú László min. fogalmazó, Mészöly Dezső számtanácsos és Kövy Alfonz számvizsgáló »az anyag feldolgozásában csapatvezetői minőségükben kifejtett buzgó és sikeres működésükért«, végül Fortuner Flóris irodaigazgató »a nagy munkálatokkal járó gazdasági, számadási és pénzkezelési teendők pontos és lelkiismeretes ellátásáért« (Budapesti Hírlap, 1894).

Az 1896. év Fortuner Flóris szempontjából sikerekben gazdag volt. Ferenc József uralkodó április 13-án hasznos és buzgó szolgálataik elismeréséül Fortuner Flóris irodaigazgatónak és barátjának, Findura Imre könyvtárnoknak a Koronás arany érdemkereszt kitüntetését adományozta. Ugyanekkor Jekelfalussy József igazgató a Lipót-rend lovagkeresztjét, Vargha Gyula aligazgató a harmadik osztályú vaskoronarend kitüntetését, míg további statisztikai hivatali munkatársak más kitüntetésekkel és címeket kaptak (Budapesti Közlöny, 1896). Fortuner Flóris alig dolgozhatta fel a történeteket, amikor május 17-én a kereskedelemügyi miniszter statisztikai főtitkárként nevezte ki őt és Groberty Lajost, Varga Sándort, Mészöly Dezsőt, valamint Kövi Alfonzot, a VIII. fizetési osztály 3. fizetési fokozatába (Budapesti Hírlap, 1896). Fortuner Flóris fizetése ezzel 1400 forint lett a 1539/eln. számú miniszteri leirat alapján (MNL OL XXXII-23-j F-8 1896 [4.d]).

1897. augusztus 27-én Ferenc József szentesítette a m. kir. központi statisztikai hivatalról szóló XXXV. törvénycikket, amelyet szeptember 2-án ki is hirdettek, ettől kezdve az „országos” helyett a „központi” kifejezés használata lépett hatályba (Budapesti Közlöny, 1897a).

Az 1896-os milleniumi év után a statisztikai hivatal majdnem valamennyi német nevű tisztviselője magyarosította nevét az akkori igazgató, Jekelfalussy József ösztönzésére. „Ennek eredménye, hogy [...] a központi statisztikai hivatalnál található a legkevesebb német vezetéknevű, csupán 10%, ellenben feltűnő itt a szláv nevéek aránylag nagy száma, 20,1% és azóta is gyakori a névmagyarosítás a statisztikai hivatal német nevű tisztviselői között” – jegyezte meg Kovács Alajos hivatkozott írásában (Kovács, 1930. 232. o.). Fortuner Flóris főtitkár és Findura Imre könyvtárnok mellett a Központi Statisztikai Hivatalban még 25 fő, többen a kis-korú gyermekeikkel együtt magyarosították vezetéknevüket. A teljes lista a hivatalos lapban (Budapesti Közlöny, 1897b) olvasható. Fortuner Flóris vezetékneve a 115.637 BM rendelettel Pálra, Findura Imre vezetékneve a 115.638 BM rendelettel Farkasfalvira változott 1897. december 10-től. Flóris az 1891. január 8-án elhunyt édesapja keresztnevét, a Pált választotta új vezetéknevéül.

Pál Flórist, aki akkor már statisztikai főtitkár volt, 1898. április 23-án visszamenőlegesen 1898. január 1-jétől a 2172/eln. számú miniszteri rendelkezéssel a VIII. fizetési osztály 2. fokozatába léptették elő 1600 forint fizetéssel.

1901. február 12-én nagy veszteség érte a magyar társadalmat, a tudományos világot és a statisztika művelőit. Erről a gyász hírről elsőként a Pesti Hírlap tudósított: „Jekelfalussy József, az országos statisztikai hivatal főnöke, kedden délután meghalt. Ez a váratlan hír bizonyára mély megdöbbenést fog kelteni széles körökben, mert Jekelfalussy József úgyis, mint a kereskedelmi minisztérium egyik oszlopos tisztviselője, úgyis, mint a statisztikai tudománynak lelkes híve, régi elismert és hasznos munkása volt a közéletnek. Az országos statisztikai hivatal az ő vezérése mellett példás rendben volt mindenkor és páratlan ügybuzgalommal és szigorral vezette ezt az intézményt, amelynek fontosságát mindenkor hangsúlyozta. Jelentései szabatosak és nagy munkát tanúsító művek voltak, amelyekre a közélet térén gyakran hivatkoztak azok, kik tollal és szóval foglalkoztak a közügyekkel.” (*Pesti Hírlap, 1901*)

Jekelfalussy halála általános részvétet keltett. Özvegyéhez sok részvétávirat érkezett. Hegedűs Sándor kereskedelemügyi miniszter, aki az elhunyt állapotát betegsége alatt naponta figyelemmel kísérte, részvétének kifejezés céljából személyesen is felkereste az özvegyet.

„Jekelfalussy Józsefet, a központi statisztikai hivatal nagydíjazott igazgatóját február 15-én péntek délután négy órakor kísérték utolsó útjára. A statisztikai hivatal oszlop-utcai díszes palotája – szintén Jekelfalussy alkotása – gyászpompát öltött erre a szomorú alkalomra s a palota előtti téren már fél négykor nagy közönség gyűlt össze a temetésre. Az első emeleti halottas szobában pedig a díszes ravatal körül a tudományos világ és a közélet számos kitűnősége gyűlt össze Jekelfalussy József végtisztességére. Kevéssel négy óra előtt érkezett meg Hegedűs Sándor kereskedelemügyi miniszter Nagy Ferenc államtitkár, Vértesy Kálmán osztálytanácsos és Hollón Sándor miniszteri titkár kíséretében: a gyászoló közönség sorában ott láttuk még [...] a statisztikai hivatal személyzetét teljes számban dr. Vargha Gyula aligazgató vezetésével, továbbá a közélet egyéb kitűnőségeit. [...] A beszentelést Kubinyi plébános, a család közeli rokona végezte a kapisztránus atyák segédletével, mely alatt a templomi énekkar Egressy gyászdalát adta elő. Azután dr. Vargha Gyula, a statisztikai hivatal aligazgatója mondott megható búcsúbeszédet az elhunyt fölött, a statisztikai hivatal, az Akadémia és a Magyar Közgazdasági Társaság nevében. A szertartás végeztével Gersich rendőrfelügyelővel az élén indult meg a gyászmenet. A hatfogatú halottas kocsit díszruhás rendőrök s hivatali szolgák kísérték jobbról-balról, a nyugati pályaudvarig, ahonnan még az éjjel Lontóra, Hont megyébe szállítják a halottat, ahol holnap, szombaton délután helyezik örök nyugalma helyére” – számolt be a temetést megelőző gyászszerartás eseményeiről a Pesti Napló (1901). Mint a tudósításból olvasható, a hivatal teljes személyzete részt vett a szertartáson, így Pál Flóris is, aki nagyon sokat köszönhetett az elhunytak már abban az időben is, amikor Jekelfalussy még nem volt a hivatal igazgatója. Megjegyzem, hogy a sajtótudósítások nem egységesek

abban, ténylegesen hol tartották Jekelfalussy gyászszertartását. A Pesti Hírlap következetesen az „elhunyt lakását”, míg a Pesti Napló „a statisztikai hivatal oszlop utcai palotáját” jelöli meg ebből a célból. Véleményem szerint ez utóbbi helyszín a valódi, szimbolikus és realiztikus értelemben is. Ez utóbbit támasztja alá a Honismeret című folyóirat hivatkozott írásának szerzője (B. Szabó, 2020. 91. o.) is.

5. Pál Flóris évei a Központi Statisztikai Hivatalban Vargha Gyula és Buday László vezetése alatt (1901–1920)

Pál Flóris 1901. július 27-én kötött házasságot Hazucha Etelkával (MNL OL A590; *Hazánk*, 1901). A házasságból két gyermek született, 1902. május 20-án Erzsébet és 1903. május 21-én Károly.

A Központi Statisztikai Hivatalnál minden egyes tisztviselőről 1899–1918⁴ között évente ún. Alkalmaztatási kimutatást (MNL OL XXXII-23-j F-8 1899–1918 [4.d]) vezettek, amelyeknek első, személyes adatokat tartalmazó 5 pontját (születési hely és idő, családi állapot, szakvizsgák, fizetési osztály és az ezt megállapító rendelet száma és a hivatalba lépés időpontja) az illető saját kezűleg töltötte ki. Az ezt követő 11 pontot, amelyek az illető egészségi állapota, elmebeli tehetsége, nyelvismerete, az év során kapott megbízásai, szorgalma, sikeres szakmai területe, magatartása, anyagi viszonyai, beteg- és rendes szabadságai, büntetései és előléptetésre való alkalmassága értékelésére vonatkozott, közvetlen előljárója, hivatalvezetője és végül az igazgató töltötte ki, illetve írta alá. Az 1901. évi táblázat szerint „Pál Flóris egészséges volt, elmebeli képességét teljesen megfelelőnek találták, magyarul és németül beszélt, de németül csak keveset, feladatai voltak az iroda és a házipénztár vezetése, ezen kívül szorgalmas volt, munkáját jó eredménnyel végezte, a házipénztár pontos kezelésénél és a hivatal számadásainak vezetésénél megbecsülhetetlen szolgálatot tett. Kifogástalan magatartást tanúsított a hivatalban és azon kívül is. Előléptetésre nagyon érdemesnek találták”.

Szinte ugyanezek az értékelések ismétlődtek meg a további években, Vargha Gyula és Buday László hivatali idejében is, ezért nem indokolt mind a fennmaradt 18 év kimutatásának bejegyzéseit ismertetni. Pál Flóris 1903-ban két kitüntetést is kapott (KSH, 1903: 348), az egyiket a „Bronz jubileumi emlékérem a katonaság számára”, a másikat pedig, ugyanennek a kitüntetésnek a polgári változatát, a „Bronz jubileumi emlékérem polgári államtisztviselők számára” elnevezéssel

⁴ Az 1912. és az 1914. évi Alkalmaztatási táblázat hiányzik a MNL OL-ban.

illették. Pál Flóris azért kaphatta meg a katonai változatot, mert rendelkezett az 1878-ban kiérdemelt Hadiéremmel. 1903. január 1-jétől élvezett 3200 koronás fizetése (az 1898-ban megállapított 1600 forint átszámítva ekkor 3200 korona lett) mellé 800 korona személyi pótlékot kapott az 1904. február 15-én kelt 1138/1884. számú kereskedelemügyi minisztériumi rendelettel.

1906 tavaszán vagy őszén a hivatal tisztviselőit lefényképezték a hivatal palotájának Oszlop utcai bejárata előtt (Melléklet M3. ábra). A csoportképen Pál Flóris az első ülő sorban látható, balról harmadik, bal lábát kinyújtja az utca felé, egyébként keménykalapot visel, ahogy nagyjából a többiek is.

Pál Flóris személyi pótlékát 1906. július 1-jétől 1200 koronára emelték meg az ugyanezen év október 19-én hozott 7526 számú kereskedelemügyi miniszteri rendelet alapján. Jövedelme így 4400 koronára nőtt.

1908. szeptember 17-én „Ő Felsége Ferenc József a Kereskedelemügyi magyar miniszter előterjesztésére dr. Szabóky Alajos ministeri segédtitkárnak a ministeri titkári címet és jelleget, továbbá Mészöly Dezső és Pál Flóris statisztikai főtiszteknek díjmentesen a statisztikai tanácsosi címet és jelleget adományozta” (*Budapesti Közlöny, 1908*). 1909. II. félévétől kezdve az épület, azaz hivatal palotájának kezelése és felügyelete körüli teendők ellátásáért Pál Flórisnak évi 720 korona rendkívüli munkadíjat állapítottak meg az 1909. május 21-én kelt 3625/eln. számú miniszteri rendelettel. Ahogy az várható volt, „1909. február 27-én a kereskedelemügyi magyar miniszter a m. kir. központi statisztikai hivatal személyzeti létszámába kinevezte – mások mellett – Mészöly Dezső és Pál Flóris statisztikai tanácsosi címmel és jelleggel felruházott statisztikai hivatali főtiszteket statisztikai tanácsosokká” (*Budapesti Közlöny, 1909.*) Ezzel Pál Flóris a VII. fizetési osztály 3. fokozatába lépett, évi 4000 korona fizetéssel és 800 korona személyi pótlékkal (*MNL OL XXXII-23-j F-8 1909 [4.d]*).

Pál Flóris 1910-ben megkapta „Polgári jubileumi kereszt” elnevezésű kitüntetést (*KSH, 1910. 225. o.*). A Központ Statisztikai Hivatal 1911-ben emlékezett meg önállósága 40. évfordulójáról (*Dánér, 1911. 399–401. o.*). A cikkben 16 fényképet helyeztek el a hivatal vezetőiről és főtisztviselőiről, valamint épületéről, fontosabb termeiről és könyvtáráról. A főtisztviselők között Pál Flóris is helyet kapott (Melléklet M4. ábra).

A hivatal fennállásának 40. évfordulója alkalmából megjelent egy összefoglaló mű, amelynek 6. oldalán a tisztikarba tartozó személyek vannak feltüntetve. Ezek között a B) Statisztikai és kezelési szakban szerepel Pál Flóris statisztikai tanácsos neve (*KSH, 1911. 35. o.*).

Pál Flórisnak a házgondnoki évi 720 koronás díjazását 1911. október 19-én 1911. január 1-jétől visszamenőleg évi 1000 koronára emelték fel. 1913. január 24-én Ferenc József uralkodó Pál Flórist statisztikai főtanácsossá nevezte ki a hivatalos lapban megjelent alábbi elhatározásával: „Kereskedelemügyi magyar

ministerem előterjesztésére Pál Flóris statisztikai tanácsost statisztikai főtanácsossá kinevezem, Pálos Adolf statisztikai felügyelőnek pedig a statisztikai tanácsosi címet és jelleget díjmentesen adományozom. Kelt Bécsben, 1913. évi január 24-én. Ferencz József s. k. Beöthy László s. k.” (*Budapesti Közlöny, 1913*) Ezzel a kinevezéssel Pál Flóris elérte azt a legmagasabb állást, amit a hivatalnál a kezelési szakban a jogszabályok nyújtottak. A kinevezéssel egyidejűleg a kereskedelemügyi miniszter 1913. január 27-én kelt 1147/el. számú rendeletével a VI. fizetési osztályba sorolta át. évi 5000 korona fizetéssel és 1400 korona személyi pótlékkal.

Pál Flóris frissen kinevezett főtanácsosként – tőle szokatlan módon – részt vett a hivatal 1913. évi farsangi multságának szervezésében az e célra alakult vigalmi bizottság tagjaként. A részleteket a napilap így foglalta össze: „A statisztikai hivatalnokok Erkel Ferenc Köre február 22-én a Budai Vigadó összes termeiben táncsal egybekötött hangversenyt rendez, mely este nyolc órakor kezdődik. Az est elnökei Vargha Gyula dr. és Hajdú László miniszteri tanácsosok, tiszteleti elnökei Sággh József és Hermann Antal. A vigalmi bizottság élén Szabóky Alajos dr. miniszteri osztálytanácsos, Bánlaky Adorján miniszteri osztálytanácsos és Pál Flóris statisztikai főtanácsos állanak. Személyjegy ára két korona, család jegyé pedig négy korona” (*Budapesti Hírlap, 1913*).

A világháború következtében bekövetkezett infláció ellensúlyozása céljából a kereskedelemügyi miniszter Pál Flóris személyi pótlékát 1917. július 1-jétől visszamenőleg 2200 koronára emelte fel az 1917. szeptember 28-án kelt 26396/el. számú rendeletével. Ezt az összeget (5000 + 2200 korona) tartalmazza egy 1918. februárban kiadott személyzeti rangsor is (*KSH, 1918. 12–13*), kiegészítve azzal, hogy Pál Flórist 2000 korona lakpénz is megillette.

Pál Flóris 1917. november 25-én megkapta pályafutása során utolsó, 6., de egyben legértékesebb kitüntetését a következők szerint: „Ő császári és apostoli királyi Felsége, [IV. Károly] folyó évi november hó 25-én a hadszíntéren kelt legfelsőbb elhatározásával a háború alatt teljesített buzgó szolgálataik elismeréséül a központi statisztikai hivatal következő alkalmazottainak, úgymint: [...] Pál Flóris statisztikai főtanácsosnak, dr. Borbély Kálmán és dr. Ferenci Izsó ministeri titkároknak [...] a II. osztályú polgári hadi érdemkeresztet legkegyelmesebben adományozni méltóztatott.” Ezzel egyidejűleg több statisztikai tisztviselő kapta meg a III. és a IV. osztályú polgári hadi érdemkeresztet (*Budapesti Közlöny, 1917*).

A világháború utolsó évében, 1918-ban a hivatal működése jelentősen visszaesett, az adatgyűjtő munka szinte lehetetlenné vált (*KSH, 1990a. 792*), csak néhány, a háborúval kapcsolatos adatgyűjtésről tudunk (*Közgazdasági Értesítő, 1918*). Nem készítették elő a tiszti cím- és névtár 1919-ben esedékes kötetét sem. A háború alatt felfokozódott belpolitikai feszültség következtében kiobbant őszi-rózsás forradalom után a szociáldemokrata, a polgári radikális és a függetlenségi

párt részvételével 1918. október 31-én megalakult a Károlyi-kormány, majd miután a Vix-jegyzékkel szembeni tiltakozásképpen az azt követő Berinkey-kormány lemondott, a kommunistákkal lepaktáló szociáldemokraták megbuktatták az akkor már köztársasági elnökként tevékenykedő Károlyit is, és 1919. március 21-én kiáltották a tanácsköztársaságot.

Az új hatalom mind a Központi Statisztikai Hivatal, mind Pál Flóris életében sok váratlan és nem kívánatos változást hozott. A hivatal szakmai tevékenysége lényegében a kiadott rendeletek hatására alárendeltté vált, háttérbe szorult, bár a KSH névlegesen még működött. Az új rendszerben a Forradalmi Kormányzótanács és az addigi minisztériumok helyébe lépő népbiztosok adták ki rendeleteiket. A statisztika területe és a hivatal a Szociális Termelés Népbiztossága (Sz.T.N.) irányítása alá tartozott. Az SZ.T.N.-nek két olyan rendelete ismert, amelyekben a hivatalnak feladatokat adtak. Az egyik, az üzletek készleteinek bejelentéséről szóló, 1919. március 25-én kiadott IV. rendelet, amelynek 6. pontja szerint az üzletek tulajdonosainak a készletbejelentést az Sz.T.N-nek címezve az Országos Statisztikai Hivatalba (II. Heltai Ferenc utca 5–7.)⁵ kellett személyesen vagy küldönc útján eljuttatni. Ebből a szövegezésből két következtetés vonható le: az egyik, hogy maga az SZ.T.N. is beköltözött a hivatal palotájába, a másik, hogy a hivatalnak nem szakmai munkát adtak, hanem postaátvevő helyé degradálták. A másik az üzletek megnyitásáról szóló 9. Sz. T. N. számú rendelet volt, amely a kihirdetése napján, 1919. április 1-jén azonnal hatályba lépett. Ennek 2. §-a úgy rendelkezett, hogy „a leltár benyújtására kivételes méltánylást érdemlő esetben az Országos Központi Statisztikai Hivatal rövid halasztást adhat”, azaz a hivatal döntési jogosultságot kapott (*Budapesti Közlöny, 1919a.*).

„1919-ben a Tanácsköztársaság nem foghatott hozzá fennállásának rövid ideje alatt a központi statisztikai szolgálat szocialista átszervezéséhez. A proletárdiktatúra időszakában a statisztikai munka zömét a Népgazdasági Tanács, a Szociális Termelés Népbiztossága és egyes más népbiztosságok statisztikai, illetve gazdaságstatisztikai osztályain végezték” – állapította meg Kenessey Zoltán, ami igazolja az 1919. március 21. után történeteket (*Kenessey, 1961. 279. o.*).

Pál Flóris a hatalomváltás döntéseit ambivalens módon fogadta. 1919. április 23-án 3274/Sz.T.N. számú rendelettel eddigi személyi pótlékát február 1-jétől visszamenőleg 800 koronával, 3000 koronára emelték, másnap, április 24-én viszont ugyanaz a szervezet, azaz az Sz.T.N. 3404 számú rendeletével „további intézkedésig rendelkezési állományba helyezte” (*MNL OL XXXII-23-j F-8 1919 [4.d]*). Arra vonatkozóan nincs adat, hogy a rendelkezési állományba helyezésnek mi volt a kiváltó oka, feleslegesnek vagy ellenségesnek tartották-e őt, mint ahogy az sem ismert: a rendelkezési állomány ideje alatt kapott-e fizetést. Az Sz.T.N.

⁵ Az Oszlop utcát 1913-ban nevezték el Heltai Ferencről, 1921-től lett Keleti Károly utca, lásd *Ráday (2003, 274.)*.

fenti döntését is tartalmazó Szolgálati táblázatot 1919. május 9-én a hivatal Elnöki osztályának vezetője helyett Elekes Dezső hitelesítette. Ezt az információt alátámasztja az, hogy Elekes Dezső, aki 1946. március 2. és 1948. november 9. között a hivatal elnöke volt (*KSH, 1946. 32. o.*), életrajza szerint „1918. december 9-én lépett a hivatal kötelékébe. 1919-ben a rokkantak, árvák és özvegyek összeírási munkálatainak vezetője volt. Rövid ideig az Ipari osztályon, azt követően pedig 1931-ig az Elnöki osztályon dolgozott. Itt többek között szervezési és személyzeti ügyekkel, a nemzetközi kapcsolatok problémáinak intézésével foglalkozott” (*KSH, 1990b. 904. o.*).

A román intervenciós csapatok előrenyomulása nyomán kialakult rendkívül nehéz helyzetben augusztus 1-jei ülésén a tanácskormány a lemondás mellett döntött. Ennek hatására több napilap némi késéssel felhívást tett közzé – itt a Budapesti Közlönyben megjelentet mutatjuk be – miszerint „a magyar kormány felszólítja mindazon nem politikai állást betöltő köztisztviselőket és egyéb közhivatali alkalmazottakat, akiket a tanácskormány rendelkezési állományba helyezett vagy működésükben más módon megakadályozott, hogy külön értesítés bevárása nélkül hivatalukban haladéktalanul jelentkezzenek” (*Budapesti Közlöny, 1919b*). A Központi Statisztikai Hivatal gyorsabban lépett, Pál Flórist az 1919. augusztus 6-án kelt 5171/el. számú rendelettel visszahelyezték állásába (*MNL OL XXXII-23-j F-8 1919 [4.d]*).

Az állásába visszahelyezett Pál Flórisnak 1919 hátralévő hónapjaiban végzett munkájáról nem maradtak fent dokumentumok. Valószínűleg folytatta a hivatal kezelésével és felügyeletével kapcsolatos, még 1909-ben kapott feladatokat és miután „1919 második felében már sorra jelentek meg a háború miatt ki nem adott statisztikai munkák” (*KSH, 1990a. 792. o.*), elképzelhető, hogy Pál Flóris ebben a munkákban is tudott segíteni.

Pál Flóris 1920. április 28-án tette le az Emich Gusztáv kereskedelemügyi miniszter⁶ 2708/1920 K. M. számú rendeletében előírt szolgálati esküt. Ezt követően az 6075/1920 K. M. eln. számú rendelettel 1921. február 1-jével Pál Flórist „fáradhatatlan buzgalommal és kiváló szakavatottsággal teljesített eredményes szolgálataiért, [Emich Gusztáv] miniszter úr meleg elismerésének és köszönetének kifejezése mellett végleges nyugalomba helyezte” (*MNL OL XXXII-23-j F-8 1920 [4.d]*).

Pál Flóris levéltári iratanyagának *Jegyzék* című részében érdekes kimutatást találtam, amely felsorolja, hogy 1916–1919 között hány napot volt betegség, illetve szabadság miatt távol hivatalától. Az eredmény meglepő, 4 év alatt mindössze 4 napot hiányzott betegség, 1-et rendes szabadság miatt. Ez is bizonyítja, hogy Pál

⁶ Emich Gusztáv 1920. március 28. és július 19. között volt a Simonyi-Semadam Sándor vezette kormány kereskedelemügyi minisztere.

Flóris élt-halt a munkájáért és munkahelyéért. Találtam egy másik, alább látható kimutatást is, a Személyi ív című részben, amely ügyiratszámokra hivatkozva azt mutatja meg, hogy az előző évek során fel nem használt szabadságából 1–2 havi részletekben mennyit vett ki nyugdíjba vonulása előtt.

2. táblázat

Pál Flóris szabadságának tervezett ütemezése 1920-ban
Flóris Pál's planned holidays schedule in 1920

Rendelet száma	Szabadság ütemezése
2776/elh.	6 hét szabadság
3574/elh.	2 havi szabadságmeghosszabbítás
4833/elh.	1 havi szabadságmeghosszabbítás
5587/1920 eln.	1 havi szabadságmeghosszabbítás

Forrás: saját készítés.

Ha az ügyiratszámokat veszem alapul, kiderül, hogy április 28-i eskütétele után nem sokkal 6 heti szabadságot vett ki, majd a még fennmaradt 4 havi szabadságát 1920 nyarán és őszén 1–2 havi részletekben még három alkalommal használta fel. Ha az összesen 5 és fél hónapos szabadságát egyszerre vette volna ki, akkor – figyelembe véve nyugdíjba vonulásának 1921. február 1-jei dátumát – már 1920. augusztus 16-ától szabadságon lehetett volna.

3. táblázat

Fortuner (Pál) Flóris kitüntetései 1878–1917 között
Decorations of Flóris Fortuner (Pál) between 1878–1917

Rend-, érdem- és emlékjelek (együtt: kitüntetések) megjelölése, alapításának éve és alkalmá	Rövidítés	Adományozás éve	Hivatkozás, oldal	Viselési sorrend
Hadiérem, 1873. 12. 02. Ferenc József trónra lépésének 25. évfordulója	(H)	1878	405	94
Koronás arany érdemkereszt, 1850. 02. 16. Ferenc József trónra lépésének első évfordulója	kaÉk	1896	410–411	64
Bronz jubileumi emlékérem a katonaság számára, 1898. 08. 18. Ferenc József trónra lépésének 50. évfordulója	(K)	1903	414–415	110
Bronz jubileumi emlékérem polgári államtisztviselők számára, 1898. 08. 18. Ferenc József trónra lépésnek 50. évfordulója	(P)	1903	415	111
Polgári jubileumi kereszt, 1908. 09. 29. Ferenc József trónra lépésének 60. évfordulója	[p]	1910	418	114
2-ik osztályú polgári hadi érdemkereszt, 1916. 02. 18. az Osztrák–Magyar Monarchiában kiemelkedő munkát végzett polgári személyeknek	2phÉk	1917	398	32

Forrás: saját készítés.

Még mielőtt továbblépnék Pál Flóris utolsó éveinek ismertetésére, közzéteszek egy kimutatást, amely a statisztikai hivatalban eltöltött idő alatt kapott kitüntetésait mutatja be, annak tudatában, hogy mind a hat kitüntetéséről az adott évek tárgyalása során már rövid említést tettem, de ezekből a hivatkozásokból több részlet szándékosan kimaradt, hogy Pál Flóris élete és tevékenysége bemutatásának folyamatosságát ne zavarja meg. Ilyen többletinformáció az egyes kitüntetések alapításának éve, az alapítója, a tiszti cím- és névtárban alkalmazott rövidítése (szimbóluma) és a viselési sorrendje. A hivatkozások oldalszámait *Felszeghy (1944)* könyvében találhatók, a viselési sorrendet a *Budapesti Közlöny (1940)* közölte (3. táblázat).

6. Pál Flóris nyugdíjas évei és halála (1921–1924)

Sajnos az 1921. február 1-jétől nyugalomba vonult Pál Flóris hétköznapjairól nincs információnk. 1924-ben több napilapban megjelent, hogy Horthy Miklós kormányzó – mások mellett – Pál Flórisnak is kormányfőtanácsosi címet adományozott az alábbiak szerint: „A kormányzó a miniszterelnök előterjesztésére [...] Pál Flóris nyugalmazott statisztikai főtanácsosnak sokévi közhivatalnoki működése alatt szerzett érdemei elismerésül [...] a magyar királyi kormányfőtanácsosi [...] címet adományozott.” (*Budapesti Hírlap, 1924*) A kormányfőtanácsost „méltóságos” címzés illette meg, és kötelesek volt a magyar királyi kormány tagjainak – amennyiben tevékenységük köre szakirányú volna – adott esetekben felszólításra véleményt adni (*Budapesti Közlöny, 1922*).

Alig jelent meg az elismerő cím adományozásának híre, egy újabb, de lesújtó hír látott napvilágot – szintén több napilapban – ezek közül a *Világ* című lap tudósítását közöljük: „Pál Flóris statisztikai főtanácsos meghalt. Pál Flóris statisztikai főtanácsos tegnap [március 15-én] rövid betegeskedés után meghalt. Az elhunyt negyvenkét éven át volt a statisztikai hivatal tisztviselője, buzgalomával és alapos szaktudásával mindenütt elismerésre talált munkássága. A statisztikai hivatalban való működése idején tiszti cím- és névtár szerkesztője volt. Közvetlen halála előtt jelent meg kormányfőtanácsosi kinevezése, amelyet épp, hogy elolvashatott. A boszniai hadjáratban részt vett és számos kitüntetés tulajdonosa volt. Pál Flóris főtanácsos személyében alapos tudású szakférfiú hunyt el, akit kartársai nagy elismeréssel becsültek meg. A statisztikai hivatalban kifejtett, értékes munkássága, nagymértékben hozzájárult a statisztikai hivatal európai nivóra való emeléséhez és a statisztika fejlesztéséhez. Halála mindenütt nagy részvétet keltett. Az elhunytat

özvegye és két gyermeke gyászolja, temetése holnap [március 18.] délután [4 órakor a farkasréti temető halottasházából] lesz.” (*Világ, 1924*)

Pál Flóris a budapesti Új Szent János Kórházban halt meg 1924. március 15-én délután 6 órakor. Halálának oka gégerák volt (*MNL OL A411*). Lehet, hogy a kormányfőtanácsosi cím adományozásáról megjelent újsághírt nem is olvashatta már, vagy ha mégis, tudta, hogy nem sokáig élvezheti ennek az elismerésnek a dicsőségét. Július 25-én töltötte volna be 66. születésnapját.

A Farkasréti temető irodája úgy tájékoztatott, hogy a száz évvel korábban elkezdett és ma is működő nyilvántartásuk szerint az 1924. március 15-én elhunyt Pál Flórist 1924. március 18-án temették el a temető Hóvirág utcai részén lévő új 5. parcella 1. sorának 92. számú sírhelyére. A sírt a 25 éves bérleti időszak lejáta után, 1949-ben felszámolták, mert a sírhely hosszabbítására nem érkezett kérelem a temetőhöz. Ezért a Pál Flóris sírjára elhelyezett virágok helyett most ezzel a tanulmánnyal emlékezünk meg halálának 100. évfordulójáról.

Melléklet

M1. ábra

Fortuner Flóris statisztikai számtiszt hivatali esküje
Auditor Flóris Fortuner's oath of office

Fortuner Flóris a boldogságos szűz Máriának s az

szűz és egy élő Istenne (a boldogságos szűz Máriának s az Istenne minden szentjeinek s választottjainak), hogy valaminek én császári és apostoli királyi Társaság I. Ferencz József Császár és királyunk személyéhez s uralkodó Házához, úgy mint a Magyarországi alkotmányokhoz s törvényekhez hűvön s szomoly könté hűvön maradok, O Tiszte és az ország javát minden tehetségemhez képest előmozdítani, a metalan szonyegétől kárókat pedig elhárítani - törekedni fogok; a hivatalos tétókat megőrööm, a kéamé bívott teendőket tehetségem szerint lelkiismeretesem és pontosam elvégzem, s hivatalom teljesítésében minden közzekajlást, gyütölséget vagy előszetést kerülmi fogok.

Isten engem így segítsem (s a boldogságos szűz Mária s Istennök minden szentjei.)

Fortuner Flóris
 par. főtanácsos

A fentírt tiszti eskü mai napom jelenlétünkben letétetett.

Hét Budapestem 1882 april 20

Államfőtanácsos
 S. miniszter

Államfőtanácsos
 S. miniszter

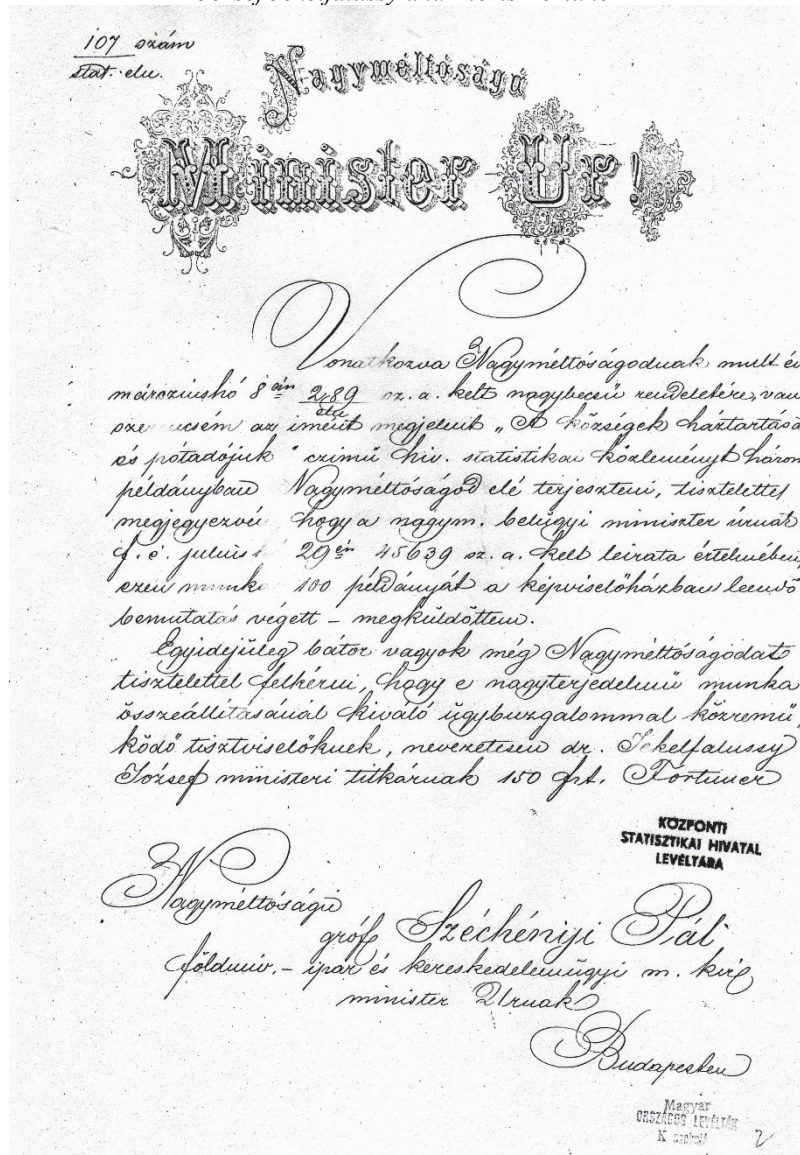
KÖZPONTI
 STATISZTIKAI HIVATAL
 LEVÉLTÁRA

40

Forrás: MNL OL XXXII-23-j-F-3 1882a (7.d) 42/1882, tulajdonos: MNL OL.

M2. ábra

**Keleti Károly igazgató felterjesztése
Jekelfalussy József és Fortuner Flóris jutalomdíjazására**
Director Károly Keleti's proposal for remuneration of
József Jekelfalussy and Flóris Fortuner

Flóris számítások 100 forintot, melyek pedig az aritmetikai
 statisztika eredményeinek a „Könnyűvasági Érték-
 sítő” számára éjeli időben is történt összeállításá-
 sánál részben négy díjnyelvre öfűzve 40 forint
 jutalmát elegendőnek megjelölték.
 Ezzel együtt Nagy méltóságod amely törté-
 leteud öröme nyilvánítását.
 Budapest 1883 szeptember 17-én
 Az orsz. m. hiv. statisztikai hivatal főnöke
 K. K. K. K. K.
 min. k. k. k.

Forrás: MNL OL XXXII-23-j F-3 1883 (8.d) 107/[1883], tulajdonos: MNL OL.

M3. ábra

A Központi Statisztikai Hivatal tisztviselői 1906-ban
Staff of Central Statistical Office in 1906

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal fényképgyűjteménye, tulajdonos: KSH.

M4. ábra

Pál Flóris statisztikai tanácsos fényképe 1911-ben
Portrait of statistical counsellor Flóris Pál in 1911

Forrás: Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptára. Jelzet HC 3112. Ország-Világ. 32. évf. 16. szám (1911. ápr. 16.) 400. o.

Irodalom

- Bokor G. (1896): *A magyar hivatalos statisztika fejlődése és szervezete*. Pesti Nyomda, Budapest.
- Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem (1878): *Almanch az 1877-78. évre*. Magyar Kir. Egyetemi Könyvnyomda, Budapest.
- Budapesti Királyi Magyar Tudomány-Egyetem (1880): *Almanch az 1879-80. évre*. Magyar Kir. Egyetemi Könyvnyomda, Budapest.
- Buday L. (1925): A m. kir. központi statisztikai hivatal halottai. *Magyar Statisztikai Szemle*. 3(10), 454.
- B. Szabó M. (2020): A Jekelfalussy és a Podhorszky család jelesei Lontón. *Honismeret*. 48(1), 88–94.

- Dánér I. (1911): A statisztikai hivatal jubileuma. *Ország-Világ*. 32(16), 399–401.
- Fallenbüchl Z. (1977): A tiszticimtárak története Magyarországon. In: *Történeti statisztikai tanulmányok* 3. A KSH Könyvtára – MOL, Budapest.
- Felszeghy F. (szerk.) (1944): *A rendjelek és kitüntetések történelmünkben*. Társadalmi Könyv- és Lapkiadó Vállalat, Budapest.
- Franklin Társulat (1898): *Budapesti cím- és lakjegyzék*. 10. kötet
- Franklin Társulat (1899): *Budapesti cím- és lakjegyzék*. 11. kötet
- Gulyás P. (1939): *Magyar írók élete és munkái. Új sorozat I. kötet*. Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, Budapest.
- Gulyás P. (2004): *Magyar írók élete és munkái. Új sorozat XX. kötet*. Argumentum Kiadó, Budapest.
- György A. (1885): *Magyarország statisztikája. Történelme és fejlődése*. Athenaeum Rt. Könyvnyomdája, Budapest.
- Janszky A. (szerk.) (1894): *Budapesti cím- és lakjegyzék 8. kötet*. Franklin Társulat, Budapest.
- Janszky A. (szerk.) (1896–1897): *Budapesti cím- és lakjegyzék 9. kötet*. Franklin Társulat, Budapest.
- Kenessey Z. (1961): A magyar hivatalos statisztika történetéhez. *Statisztikai Szemle*, 38(3).
- Kovács A. (1930): A nevek és névváltoztatások statisztikája. *Statisztikai Szemle*, 8(3).
- KSH (1893): *Magyarország tiszti cím- és névtára. 12. kötet*. Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest.
- KSH (1901): *Magyarország tiszti cím- és névtára. 20. kötet*. Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest.
- KSH (1903): *Magyarország tiszti cím- és névtára 22. kötet*. Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest.
- KSH (1910): *Magyarország tiszti cím- és névtára 29. kötet*. Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Budapest.
- KSH (1911): A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal munkássága (1871–1911.) *Magyar Statisztikai Közlemények*. Új sorozat. 36. kötet.
- KSH (1918): *A m. kir. Központi Statisztika hivatal személyzetének rangsora*. Budapest.
- KSH (1946): A magyar Központi Statisztikai Hivatal új elnöke és alelnöke. *Statisztikai Szemle*, 24(1–6).
- KSH (1990a): A statisztikai hivatal elnökei, 1867–1989 (II.) Buday László. *Statisztikai Szemle*, 68(10).
- KSH (1990b): A statisztikai hivatal elnökei, 1867–1989 (III.) Elekes Dezső. *Statisztikai Szemle*, 68(11), 904.
- Molnár P. (2004): Magyarország fém- és papírpénzei 1892–1900 között a magyar törvények és rendeletek tükrében. IV. rész. *Éremtani Lapok*. 84(2), 9–14.
- Ráday M. (2003): *Budapest teljes utcanévlexikona*. Sprinter Kiadó, Budapest.

Folyóiratok

- Budapesti Hírlap (1894) 14 (154) [június 5.]: 7.
- Budapesti Hírlap (1896) 16 (137) [május 18.]: 10.
- Budapesti Hírlap (1913) 33 (38) [február 13.]: 13.
- Budapesti Hírlap (1924) 44 (61) [március 13.]: 4.
- Budapesti Közlöny (1896) 30 (92) [április 21.]: 1
- Budapesti Közlöny (1897a) 31 (202) [szeptember 3.]: 1–2.

- Budapesti Közlöny (1897b) 31 (283) [december 10.]: 3–4.
Budapesti Közlöny (1908) 42 (226) [október 3.]: 1
Budapesti Közlöny (1909) 43 (54) [március 7.]: 1
Budapesti Közlöny (1913) 47 (23) [január 29.]: 1
Budapesti Közlöny (1917) 51 (287) [december 13.]: 1
Budapesti Közlöny (1919a) 53 (7) [április 2.]: 1–2.
Budapesti Közlöny (1919b) 53 (78) reggeli kiadás [augusztus 12.]: 1.
Budapesti Közlöny (1922) 56 (143) [június 24.]: 1.
Budapesti Közlöny (1940) 74 (81) [április 12.]: 62–63.
Hazánk (1901) 8 (176) [július 27.]: 5.
Hevesmegye Közigazgatási Lapja (1885) 11 (28) [szeptember 29.]: 1.
Hivatalos Közlöny (1899) 7 (1) [január 1.]: 17–22.
Közgazdasági Értesítő (1918) 13 (13) [március 28.]: 568–570.
Nemzet (1886a) 5 (1456) reggeli kiadás [szeptember 18.]: melléklet 1.
Nemzet (1886b) 5 (1517) reggeli kiadás [november 19.]: 4.
Nemzet (1887) 6 (1637) reggeli kiadás [március 21.]: 2.
Nemzet (1888) 7 (2001) esti kiadás [március 24.]: 1.
Nemzet (1890) 9 (2910) reggeli kiadás [október 4.]: melléklet 2.
Nemzet (1893) 12 (3922) reggeli kiadás [július 29.]: 3.
Ország-Világ (1900) 21 (46) [november 11.]: 923.
Pest, Pilis, Solt és Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja (1908) 6 (3) [április 16.]: 24–25.
Pesti Hírlap (1886) 8 (96) [április 6]: 5.
Pesti Hírlap (1901) 23 (44) [február 12]: 11.
Pesti Napló (1874) 25 (135) esti kiadás [június 15]: 2.
Pesti Napló (1883) 34 (90) reggeli kiadás [április 2.]: 2–3.
Pesti Napló (1884) 35 (90) reggeli kiadás [március 31.]: 2.
Pesti Napló (1886) 37 (52) reggeli kiadás [február 21.]: melléklet 1.
Pesti Napló (1901) 52 (46) [február 15.]: 7.
Világ (1924) 15 (85) [március 18.]: 6.

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

- MNL OL A411 Budapest I. ker. halotti anyakönyv (1924) Item1 83.
MNL OL A590 Budapest VI. ker. házassági anyakönyv (1901) Item 2 227.
MNL OL A5372 Vác születési anyakönyv (1858) Vol.7. 116.
MNL OL XXXII-23-j F-3 Keleti Károly felterjesztése (1882a) (7.d) 42/1882. 7.
MNL OL XXXII-23-j F-3 Keleti Károly felterjesztése (1882b) (7.d) 512/1882. 1–5.
MNL OL XXXII-23-j F-3 Keleti Károly felterjesztése (1883) (8.d) 107/1883;1150/1883.
MNL OL XXXII-23-j F-3 Széchenyi Pál miniszter leirata (1884a) (8.d) 270/el.n.1884.
MNL OL XXXII-23-j F-3 Fortuner Flóris hivatali esküje (1884b) (8.d) 48/el.n.1884.
MNL OL XXXII-23-j F-3 Keleti Károly felterjesztése (1887) (10.d) 225/1887.
MNL OL XXXII-23-j F-8 Fortuner (Pál) Flóris szolgálati táblázatai (1878–1921) (4.d).
MNL OL XXXII-23-j F-8 Pál Flóris alkalmaztatási táblázatai (1899–1918) (4.d).